

*Back to school
schoolerfgoed in
Liberas*

Inhoud

INLEIDING	2
EINDERTEMEN / ONDERWIJSDOELEN	3
LES	6
1. School en leerplicht	6
2. INTERMEZZO: speeltijd!	9
3. Wat is schoolerfgoed?	10
4. INTERMEZZO: turnles uit 1930	14
5. Schoolvakken vroeger en nu	15
Bronnen en leeslijst	17

INLEIDING

Wist je dat het archiefdepot en de bureaus van Liberas zich in een oud schoolgebouw bevinden? Liberas bewaart ook een grote collectie onderwijserfgoed in haar archiefdepot. Zo kunnen mensen leren hoe het onderwijs er vroeger uitzag. In 2022 stond Erfgoeddag in het teken van schoolerfgoed. Liberas bundelde met collega archief Amsab-ISG de krachten en deelde gratis schoolsoep uit op de Gentse boekenmarkt. Dit bracht bij vele passanten herinneringen naar boven aan hun eigen schooltijd, en hoe anders die was dan deze van hun kinderen en/of kleinkinderen. Via dit educatief pakket denken leerlingen aan de hand van bronmateriaal en spelenderwijs na over hun eigen schooltijd en over de verschillen tussen het onderwijs vroeger en nu. Ze plaatsen de geschiedenis van het onderwijs en de leerplicht in België binnen de context van het Kinderrechtenverdrag. Tot slot denken ze na over de school en de lessen van de toekomst.

EINDERTEMEN / ONDERWIJSDOELEN

Mens en maatschappij (tijd)

- 2.13 De leerlingen kunnen het belang illustreren van de fundamentele Rechten van de Mens en de Rechten van het Kind. Ze zien daarbij in dat de rechten en plichten complementair zijn.
- 3.5 De leerlingen kunnen belangrijke gebeurtenissen of ervaringen uit hun eigen leven chronologisch ordenen en indelen in periodes. Ze kunnen daarvoor eigen indelingscriteria vinden.
- 3.7 De leerlingen kennen de grote periodes uit de geschiedenis en ze kunnen duidelijke historische elementen in hun omgeving en belangrijke historische figuren en gebeurtenissen waarmee ze kennis maken, situeren in de juiste tijdsperiode aan de hand van een tijdband.
- 3.8 De leerlingen kunnen aan de hand van een voorbeeld illustreren dat een actuele toestand, die voor kinderen herkenbaar is, en die door de geschiedenis beïnvloed werd, vroeger anders was en in de loop der tijden evolueert.
- 3.9 De leerlingen tonen belangstelling voor het verleden, heden en de toekomst, hier en elders.
- 3.10. De leerlingen beseffen dat er een onderscheid is tussen een mening over een historisch feit en het feit zelf.
- 5.1 De leerlingen kunnen op hun niveau verschillende informatiebronnen raadplegen.

Muzische vorming (beeld en attitudes)

- 1.2 Door betasten en voelen (tactiel), door kijken en zien (visueel) impressies opdoen, verwerken en erover praten.
- 1.3 Beeldinformatie herkennen, begrijpen, interpreteren en er kritisch tegenover staan.
- 3.5 De leerlingen kunnen ervaringen, gevoelens, ideeën, fantasieën ... uiten in een spel.
- 6.4 De leerlingen kunnen vertrouwen op hun eigen expressiemogelijkheden en durven hun creatieve uitingen tonen.

Nederlands

- 1.1 De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = beschrijven) de informatie achterhalen in een voor hen bestemde mededeling met betrekking tot het school- en klasgebeuren.
- 1.2 De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = beoordelen) op basis van, hetzij de mening, hetzij informatie uit andere bronnen, de informatie beoordelen die voorkomt in: een gesprek met bekende leeftijdgenoten.
- 2.10 De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = beoordelen) het gepaste taalregister hanteren als ze op basis van vergelijking, hetzij met hun eigen mening, hetzij met andere bronnen: in een gesprek kritisch reageren op de vragen en opmerkingen van bekende volwassenen.

Sociale vaardigheden

- 1.1 De leerlingen kunnen zich op een assertieve wijze voorstellen.
- 1.2 De leerlingen kunnen in omgang met anderen respect en waardering opbrengen.
- 1.3 De leerlingen kunnen zorg opbrengen voor iets of iemand anders.
- 1.4 De leerlingen kunnen hulp vragen en zich laten helpen.
- 1.5 De leerlingen kunnen bij groepstaken leiding geven en onder leiding van een medeleerling meewerken.
- 1.6 De leerlingen kunnen kritisch zijn en een eigen mening formuleren.

- 1.7 De leerlingen kunnen zich weerbaar opstellen naar leeftijdsgenoten en volwassenen toe door signalen te geven die voor anderen begrijpelijk en aanvaardbaar zijn.
2. De leerlingen kunnen in functionele situaties een aantal verbale en niet-verbale gespreksconventies naleven.
3. De leerlingen kunnen samenwerken met anderen, zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine.

Lesdoelen

De leerling kan...

- in eigen woorden uitleggen wat leerplicht is;
- heeft kennis van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens/het Kind;
- in eigen woorden het belang van 'onderwijs' als onderdeel van de Rechten van het Kind uitleggen;
- enkele elementen rond het thema school chronologisch ordenen;
- in eigen woorden enkele voorbeelden geven van verschillen in onderwijs tussen vroeger en nu;
- kritisch nadenken over schoolerfgoed en leerplicht;
- bronnen rond schoolerfgoed ontcijferen en identificeren;
- beeldinformatie op foto's i.v.m. schoolerfgoed herkennen, begrijpen, interpreteren en er kritisch tegenover staan;
- de fantasie uiten in een presentatie/spel.

Benodigdheden

- tijdband
- projector of smartboard met internetverbinding om filmpjes te tonen
- spelletjes
 - o touwtjes
 - o bikkels of steentjes
 - o krijt
 - o knikkers
 - o springtouw
 - o enkele blikken met touw
- foto's in bijlage geprojecteerd of groot afgedrukt
- kwartetspel in bijlage afgedrukt en uitgeknipt (1 per 4 leerlingen)
- borduren: per leerling
 - o Stift
 - o Hard papier (A5 formaat)
 - o Stevige naald
 - o Stevige borduurdraad (dikkere naaidraad)

Back to school
Schoolerfgoed in
Liberas

1. School en leerplicht

Vraaggesprek:

- Hoe ziet een typische schooldag er voor jullie uit?
 - Wat doe je voor je naar school vertrekt? / Hoe begint zo'n dag?
 - Wat doen jullie tijdens de eerste uren?
 - Wat doe je tijdens de speeltijd?
 - Wat gebeurt er tijdens de lunchpauze/wat eten jullie?
 - Wat doen jullie na het middagmaal?
 - Wanneer mogen jullie naar huis?
 - Krijgen jullie veel huiswerk?
- Vinden jullie naar school gaan leuk?
- Waarom denken jullie dat school belangrijk is?
- Kunnen alle kinderen in de wereld naar school?
 - Wie wel/niet?
 - Waarom wel/niet?
- Konden alle kinderen hier in België vroeger naar school?
- Weten jullie wat 'leerplicht' betekent? Wat vinden jullie hiervan?

Laat tijdens het vraaggesprek onderstaande leerstof aan bod komen en duidt enkele historische momenten aan op een tijdband.

Kinderrechten

Recht op onderwijs is niet voor elk kind een evidentie. Vooral meisjes en kinderen met een beperking kunnen vaak niet naar school. Wereldwijd gaat ongeveer één op de vier meisjes (15-19 jaar) niet naar school, terwijl dat bij jongens één op de tien is. Bijvoorbeeld in Afghanistan mogen meisjes niet naar school. In andere landen kunnen kinderen niet naar school omdat ze geld moeten verdienen omdat de familie anders geen eten kan kopen, of omdat de afstand naar school te ver is. Ook rampen, oorlog en conflict zorgen er voor dat niet iedereen naar school kan. Tijdens de covid-19/coronapandemie werden wereldwijd talrijke scholen (tijdelijk) gesloten. En sinds de oorlog in Oekraïne kunnen ook daar veel kinderen niet meer naar school.

Het recht op onderwijs is nochtans vastgelegd in het **Kinderrechtenverdrag**.

Het Kinderrechtenverdrag werd in **1989** aangenomen door de **Verenigde Naties**. Het is een internationaal verdrag waarmee de landen beloven om de rechten van kinderen te beschermen en te respecteren. De kinderrechten zijn er voor iedereen jonger dan 18 jaar. Ze geven aan waar je als kind recht op hebt om veilig en gezond op te groeien. Het kinderrechtenverdrag is ondertekend door bijna alle landen van de wereld. De Verenigde Staten van Amerika is nu nog het enige land dat het Kinderrechtenverdrag niet heeft ondertekend. Unicef, de kinderrechtenorganisatie van de Verenigde Naties, komt op voor de rechten van alle kinderen ter wereld.

Over onderwijs staat het volgende in het Kinderrechtenverdrag:

Ieder kind moet naar school kunnen gaan. Kinderen moeten gratis naar de basisschool kunnen. Ze moeten ook zoveel mogelijk voortgezet onderwijs en hoger onderwijs kunnen volgen, als zij

dat willen. Een leraar mag niet schreeuwen tegen een kind, en ook mag een leraar een kind niet slaan of uitschelden. Landen moeten elkaar helpen om te zorgen dat ieder kind naar school kan.

Naar school kunnen gaan, zorgt voor betere kansen op een goede job met een goed inkomen, zorgt voor een betere eigenwaarde en beschermt tegen gezondheidsproblemen en problemen als kindhuwelijken en tienerzwangerschappen.

Hoewel scholen en onderwijs al lang bestaan, kon vroeger ook niet iedereen naar school.

Geschiedenis van het onderwijs

Het woord school komt van het oud **Griekse woord voor 'vrije tijd'**. Vroeger had je namelijk veel vrije tijd nodig om naar school te kunnen gaan, het was dus een voorrecht om les te volgen. De eerste vorm van onderwijs in Europa ontstond in het oude Griekenland, maar je kon en mocht alleen naar school als je heel erg rijk was en je kreeg er les van privéleraren. Vroeger kon onderwijs ook heel streng en hard zijn, zoals het Spartaanse onderwijs: hier moesten kinderen zware trainingen doorstaan en werden ze opgeleid tot militairen om te vechten in het Spartaanse leger. Het onderwijs bestaat dus al van bij de **oude Grieken (ca. 3.500 jaar voor Christus)** – ook wel de Klassieke Oudheid genoemd.¹

In België gaan vóór de negentiende eeuw weinig kinderen naar school. De meesten leren een vak van hun ouders of bij ambachtslieden. De kinderen uit de rijkste klassen krijgen vaak privélessen. Voortgezet onderwijs kan in een kathedraalschool of kloosterschool. Die is vooral om geestelijken en priesters op te leiden, maar ook rijke kooplieden en aristocraten sturen hun kinderen er heen. Geleidelijk aan gaan enkele denkers **onderwijs** als middel beschouwen **om de bevolking op te voeden** en wil de katholieke Kerk (opnieuw) meer grip op de bevolking krijgen. Er ontstaan meer scholen. Al vanaf de achttiende eeuw, maar vooral vanaf de negentiende eeuw richt de overheid zich op het onderwijs en ontstaan de eerste schoolwetten.

Bij het **ontstaan van België in 1830** wordt gekozen voor een **algemene vrijheid van onderwijs**, die in de grondwet wordt opgenomen. In 1842 wordt in België een wet gestemd waardoor elke gemeente verplicht wordt om een **lagere school** te hebben, en om **gratis onderwijs** te geven **aan de arme kinderen**. Hoewel lagere scholen daardoor in principe toegankelijk zijn voor iedereen, moeten veel kinderen in de lagere klassen werken om geld te verdienen voor het gezin en kunnen zij dus niet naar school.

Tijdens het grootste deel van de negentiende eeuw krijgen de meeste jongeren dus geen opleiding op school maar leren ze op het werk. Door de modernisering van de industrie wordt dit steeds moeilijker. Op het **einde van de negentiende eeuw** worden **beroeps- en technische scholen** daarom steeds belangrijker.²

¹ [De Pretshow: de geschiedenis van het onderwijs](https://onderwijs.hetarchief.be/item/057cr83s4b), via: <https://onderwijs.hetarchief.be/item/057cr83s4b>.

² Jeffrey Tyssens, 'Om de schone ziel van 't kind ... Het onderwijsconflict als een breuklijn in de Belgische politiek', in: *Bijdragen Museum van de Vlaamse Sociale Strijd*, nr. 15 (Liberaal Archief: Gent, 1998) 98.

Leerplicht

Op 26 december 1864 wordt de *Ligue d'Enseignement* opgericht, een nationale vereniging met als doel het onderwijs in België te verbeteren en te verruimen. De initiatiefnemers beschouwen **onderwijs als een wapen tegen armoede en als een motor van vooruitgang**. Ze willen het onderwijs uitbreiden en toegankelijker maken, omdat ze denken dat de arbeiders door het onderwijs uit hun onwetendheid en armoede gehaald kunnen worden en zich meer als 'goede burgers' zullen gedragen.³ Daarom willen ze het lager onderwijs graag verplicht maken. Maar het duurt nog lang voor dit gebeurt.

In **1889** is er een **wet op kinderarbeid**, waardoor kinderen jonger dan twaalf jaar niet meer mogen werken in de industrie. Daardoor gaan er al meer kinderen naar de lagere school. Maar veel kinderen werken wel nog in de thuisnijverheid en in de landbouw. Pas in **1914** keurt de regering de wet op de **leerplicht** goed. België is hiermee een van de laatste West-Europese landen en het allerlaatste land van de ons omringende staten. Voortaan moeten kinderen van **zes jaar tot veertien jaar** verplicht onderwijs krijgen. Tegelijk wordt het verbod op kinderarbeid ook verhoogd tot veertien jaar. Maar doordat de Eerste Wereldoorlog uitbreekt, is het moeilijk om de wet op de leerplicht na te leven.

Ook nadien blijven veel kinderen thuis om te helpen in de huisnijverheid of op de boerderij. Het wordt als heel normaal gezien dat kinderen na schooltijd en in het hoogseizoen meewerken. In de zomer krijgen de kinderen vakantie omdat er dan veel werk is op het veld.

Gehoorzame burgers

Om kinderen tot gehoorzame brave burgers en goede werkrachten om te vormen wordt er in het onderwijs veel belang gehecht aan waarden als **werklust, netheid, zuinigheid, doorzettingsvermogen en hygiëne**. Na de Eerste Wereldoorlog gaan steeds meer kinderen naar school tot hun 14 jaar. Armoede neemt af en kinderarbeid is niet langer nodig om te overleven, zo wordt het belang van onderwijs ook steeds hoger ingeschat door de ouders. Een mentaliteitswijziging vindt plaats: ouders investeren steeds meer in het kind dat ze nu als een soort lange termijn project gaan beschouwen.

Een bijkomende factor voor het afnemen van kinderarbeid is dat de industrie – die steeds meer gebruik maakt van vernieuwde en complexe technologie – steeds minder ongeschoolde werkrachten nodig heeft. Deze machines vragen een zekere **gespecialiseerde kennis**, waardoor het aantal **technische en beroepsscholen** met aangepaste opleidingen tijdens de eerste helft van de 20ste eeuw enorm toeneemt. Werkrachten die een betere opleiding genoten werken doeltreffender en dat betekent meer winst voor het bedrijf.

Na de Tweede Wereldoorlog verandert de samenleving steeds sneller. Bedrijven vragen hoger geschoold personeel en steeds meer ouders sturen hun kinderen naar het **middelbaar onderwijs**.⁴ Vanaf de **jaren 1970** gaan steeds meer jongeren naar de **hogeschool of de universiteit**. Door het ontstaan van de kennismaatschappij wordt dit belangrijker. In 2021 heeft de helft van de volwassenen tussen 30 en 34 jaar een diploma hoger onderwijs.

³ Bart D'hondt, '150 jaar Ligue de l'Enseignement', in: *De Blauwe Doos* (Liberaal Archief: Gent, 2014), <https://hdl.handle.net/21.12117/16459751>; Carmen Van Praet, *Bewogen Burgers. Negentiende-eeuwse liberalen en de sociale kwestie in België (1846-1886)* (Liberas: 2019) 173-176.

⁴ 'De leerplicht in België', in: *Industriemuseum*, via <https://www.industriemuseum.be/nl/collectie-item/de-leerplicht-in-belgie>, geraadpleegd op 30.8.2022.

Leerplicht uitbreiden?

Sinds het begin van de leerplicht stelt men zich de vraag: is 14 jaar wel genoeg? Doorheen de tijd wordt de leeftijd van de leerplicht geleidelijk aan verhoogd. Vooral op momenten van economische crisis vindt de overheid dit een oplossing om zo de jeugdwerkloosheid aan te pakken en te vermijden dat jongeren rondhangen op straat. In 1983 wordt de leerplicht daarom opgetrokken tot achttien jaar. In 2021 wordt de leerplicht verder uitgebreid naar vijf jaar.

Kinderen kunnen voldoen aan de leerplicht door naar een erkende school te gaan, of door huisonderwijs. Huisonderwijs moet wel aan de overheid gemeld worden en moet aan enkele voorwaarden voldoen.

2. INTERMEZZO: speeltijd!

Toon het filmpje over 'de spelende jeugd'

<https://www.youtube.com/watch?v=uMryAdR2gml>

- Welke spelletjes zien jullie allemaal in het filmpje?
- Welke spelletjes die je hebt gezien in het filmpje spelen jullie nu nog?

Speel een spelletje uit de speeltijd van vroeger

- **Toon** het filmpje over **afneemspel**
- <https://www.youtube.com/watch?v=Z07b5PebR-k>
- **Toon** het filmpje over **bikkelen**:
<https://www.youtube.com/watch?v=vaPDsYOJD8g>
- **Toon** het filmpje over **hinkelen**
<https://www.youtube.com/watch?v=h7TWI05N0uI>
- **Toon** het filmpje over **knikkeren**
<https://www.youtube.com/watch?v=Po5OUj1NabU>
- **Toon** het filmpje over **touwtje springen**
<https://www.youtube.com/watch?v=hCFCagkUvNM>

3. Wat is schoolerfgoed?

De school van vroeger

- Hebben jullie aan jullie mama, papa, opa of oma al eens gevraagd hoe een typische schooldag er voor hen uitzag?

Toon de film 'De school van toen' op Karrewiet <https://onderwijs.hetarchief.be/item/z31ng5rp1g>

Vraaggesprek:

- In welk jaar krijgen deze kinderen les?
- Wat heb je in het filmpje gezien?
- Zou je zelf les willen krijgen op de manier waarop ze 100 jaar geleden les kregen?
- Wat zijn de gelijkenissen tussen hoe kinderen vroeger les kregen en nu?
- Wat zijn de grote verschillen tussen hoe kinderen vroeger les kregen en nu?

Vroeger en nu

Kwartet

De leerlingen vormen groepjes van vier. Ze krijgen de gekleurde kwartetkaarten (zie bijlage), schudden deze en delen ze blind uit zodat elke leerling over drie kaarten beschikt. Vervolgens spelen ze kwartet. Daarbij proberen ze drie kaarten van dezelfde kleur te bemachtigen. Wanneer het spel gedaan is, bekijken de leerlingen samen de afbeeldingen op de kwartetkaarten en bespreken ze volgende vragen:

- Wat zien jullie op de afbeeldingen?
- Waarom zouden afbeeldingen op de kwartetkaarten van dezelfde kleur bij elkaar horen?
- Op welke manier verschillen de kaarten van elkaar?
- Leg de afbeeldingen die bij elkaar horen in chronologische volgorde, van oud naar nieuw.

Bespreek het kwartet nu klassikaal en plaats de afbeeldingen op de tijdband.

De kwartetkaarten gaan over schrijven (bruin), rekenen (blauw), het schoolbord (groen) en populaire spelletjes op de speelplaats (geel). De afbeeldingen die tot hetzelfde thema horen, komen uit een andere periode. Bij het schrijven zien we een lei met griffel (18-19de eeuw), schoolschrift (20ste eeuw) en tablet (21ste eeuw). Bij het rekenen zien we een telraam (bestaat al sinds de Romeinse tijd), een rekenmachine (tweede helft 20ste eeuw) en een smartphone (21ste eeuw). Bij het schoolbord zien we een krijtbord (19de-20ste eeuw), een overhead-projector (tweede helft 20ste eeuw) en een smartboard (21ste eeuw). Bij de populaire spelletjes zien we bikkels (, flippo's (jaren 1990) en pokémonkaarten (begin jaren 2000).

Toon enkele oude schoolfoto's (zie bijlage 1) en vraag de leerlingen erover te reflecteren:

- Wat zien jullie op de foto's?
- Wat valt er precies op?
- Hoe oud zouden deze foto's zijn?
- Wat kunnen we uit deze foto's over vroeger leren?
- Vinden jullie het belangrijk dat dit bewaard wordt? Waarom wel/niet?
- Wat zouden jullie bewaren van jullie eigen schooltijd zodat mensen er later over kunnen leren?

Afb. 1 (<https://hdl.handle.net/21.12117/10121193>):

Wat zien we? We zien kinderen op een speelplaats in een cirkel staan. Links voor de bank staat een volwassene, rechts achteraan voor het gebouw staat ook een volwassene. De kinderen lijken te spelen. Wat weten we over de foto? We zien jongens, leerlingen van de hogere graad van de Wereldlijke School voor Jongens Tant-Roels in Roeselare, tijdens de speeltijd van 10u tot 10.320u, in het jaar 1910. Links voor de bank staat de leraar, rechts staat de directeur.

Wat leren we uit deze foto? We leren hoe dat dit een school was enkel voor jongens. Zij hadden ook een korte speeltijd in de voormiddag. Dan speelden ze spelletjes op de speelplaats onder toezicht van de leraar. Op de speelplaats zien we een beetje groen.

Afb. 2 (<https://hdl.handle.net/21.12117/11910301>):

Wat zien we? We zien een klaslokaal met schoolbanken. Vooraan in de klas zien we een kaart van België, de lessenaar van de leerkracht, krijtborden met iets op geschreven, nog wandplaten, een telraam en een kachel. Bovenaan op de muur staat een spreuk: 'Doet nooit aan anderen wat ge niet wilt dat u geschiedt!'

Wat weten we over de foto? Het is een klaslokaal van ca. 1913-1914 in de Wereldlijke School voor Jongens Tant-Roels in Roeselare.

Wat leren we uit deze foto? Net voor de Eerste Wereldoorlog kregen kinderen les in klaslokaal met schoolbanken. De leraar schreef de les op het krijtbord, of gaf les met de wandplaten. De klas werd verwarmd met een kachel.

Afb. 3 (<https://hdl.handle.net/21.12117/11898751>):

Wat zien we? We zien jongeren, zowel meisjes als jongens, aan lessenaars zitten. Er staat een volwassene, waarschijnlijk de leraar, voor het raam. Waarschijnlijk zien we rechts de lessenaar van de leraar staan. De klas heeft grote ramen. Op de lessenaars zien we schriften en schrijfgerief liggen. Er staat een boekentas op een stoel. Achteraan zien we opgerolde wandplaten hangen.

Wat weten we over de foto? Het is een klaslokaal met leerlingen van het Koninklijk Atheneum Roeselare in het schooljaar 1966-1967.

Wat leren we uit deze foto? In de jaren 1960 kregen leerlingen les in een klaslokaal met lessenaars en stoelen. Ze schreven hun lessen in schriften en namen een boekentas mee naar school. De klassen waren gemengd voor jongens en meisjes.

Afb. 4:

Wat zien we? Een plankje met afbeeldingen en woorden op.

Wat weten we hierover? We zien een leesplankje. Dit werd veel gebruikt in de twintigste eeuw.

Wat leren we hieruit? Leesplankjes werden gebruikt om te leren lezen. Het bestaat uit een plankje met een of meer richels waarop de letters van het woord dat boven de richel is afgebeeld gelegd kunnen worden. Het sluit aan bij de omstreeks 1800 geïntroduceerde 'klankmethode' waarbij kinderen de letters van een woord na elkaar uitspreken zoals ze moeten klinken, dus aa-p, nn-oo-t, mm-ie-ss, en zo het woord leren lezen. Het leesplankje helpt daarbij, doordat de leerling de letters legt en zo het woord ziet ontstaan.⁵

⁵ 'Leesplankje van Hoogveen', in: *Wikipedia*, via https://nl.wikipedia.org/wiki/Leesplankje_van_Hoogveen, geraadpleegd op 19.9.2022.

Afb. 5:

Wat zien we? We zien de eerste pagina van een schrift over Natuurwetenschappen van Rose-Anne Vermeirsch, leerlinge in het tweede middelbaar aan de Rijksmiddelbare School in Blankenberge. Het dateert uit het schooljaar 1946-1947. De les gaat over dierkunde en de klassen van de zoogdieren.

Wat leren we hieruit? Kort na de Tweede Wereldoorlog kregen kinderen, zowel jongens als meisjes, in het middelbaar les over natuurkunde. Ze schreven de lessen neer in een schrift.

Afb. 6:

Wat zien we? We zien 19 leerlingen, zowel jongens als meisjes, en een volwassene poseren voor een foto. De jongens dragen een hemd met een vest en/of das, de meisjes dragen een rok of jurk. De leerlingen kijken serieus of glimlachen.

Wat weten we? We zien leerlingen en de leerkracht van de Simonnet school in Sint-Martens-Latem poseren voor een klasfoto. De foto dateert uit ca. 1930.

Wat leren we uit deze foto? Rond 1930 werden klasfoto's gemaakt met de leerlingen en leerkrachten van een klas in dat schooljaar. Dat gebeurt nu nog altijd. De Simonnet school was toen gemengd.

Afb. 7 (<https://hdl.handle.net/21.12117/11939679>):

Wat zien we? We zien 27 jongens in gelijkaardige kledij poseren voor een foto. Rechts staat een volwassene. Op het bordje staat 'Roulers, Ecole Laïque 2^e classe 1910'. De kinderen kijken erg serieus.

Wat weten we? We zien een klasfoto van de leerlingen van de tweede klas van de Wereldlijke school voor Jongens Tant-Roels in Roeselare in 1910.

Wat leren we uit deze foto? Ook in 1910 werden al klasfoto's gemaakt. Daarbij moesten de leerlingen serieus kijken. De leerlingen dragen gelijkaardige kledij, dus misschien was er een uniform op de school. De school was enkel voor jongens, niet voor meisjes. De klasgroep was redelijk groot.

Afb. 8

Wat zien we? We zien een pagina uit een schrift. De tekst is in het Frans geschreven. We zien de datum van elke dag met daaronder telkens 'devoir, leçon, tâche'.

Wat weten we hierover? Het is een agenda met de huistaken voor elke dag uit 1915.

Wat leren we hieruit. Leerlingen kregen in 1915 ook al huiswerk mee. Ze leerden over grammatica, aardrijkskunde (4 landen in Europa) en geschiedenis, maar ook over hygiëne. De kinderen kregen ook les op zaterdag.

Afb. 9 (<https://hdl.handle.net/21.12117/5433587>):

Wat zien we? We zien een grote groep meisjes terwijl ze eten. De meisjes hebben bijna allemaal vlechten in hun haar en dragen een jurk. Achteraan in het midden zien we volwassenen aan een tafel. De groep zit in een heel mooie kamer.

Wat weten we? De kinderen en begeleiders van de schoolkolonie van Diesterweg's Hulpkas voor Behoeftige Schoolkinderen in Antwerpen krijgen een maaltijd in de eetzaal. Dit is tijdens de Eerste Wereldoorlog. Diesterweg's Hulpkas organiseerde schoolkolonies, dat wil zeggen dat arme leerlingen en leerlingen met een slechte gezondheid voor enkele weken of maanden naar een speciale school gingen waar ze veel sportten, goed eten kregen en veel in de buitenlucht les kregen om een betere gezondheid te krijgen. De leerlingen werden geselecteerd uit de officiële scholen in Antwerpen.

Wat leren we? Er waren veel kinderen met een slechte gezondheid. Om hen te helpen werden speciale school- en vakantiekolonies opgericht op het platteland of aan zee. Nu bestaat er ook nog iets gelijkaardigs voor kinderen met een chronische aandoening, zoals het zeepreventorium in De Haan.

Afb. 10 (<https://hdl.handle.net/21.12117/11272126>):

Wat zien we? We zien meisjes en jongens in de rij staan op een speelplaats. Er staan enkele boompjes op de speelplaats. Bij de kinderen staat een volwassene.

Wat weten we? We zien een juffrouw bij leerlingen van de Wereldlijke School voor Jongens Tant-Roels in Roeselare op de speelplaats in 1934.

Wat leren we? In 1934 is de school Tant-Roels niet enkel meer voor jongens, maar ook voor meisjes. De leerlingen moeten in de rij staan op de speelplaats voor ze de klas binnen mogen.

Schoolerfgoed

Schoolerfgoed is heel gevarieerd en omvat zowel onroerend erfgoed, roerend erfgoed als immaterieel erfgoed. Met onroerend erfgoed bedoelen we dingen die niet 'bewogen' kunnen worden, dus bijvoorbeeld het schoolgebouw, de speelplaats en de stallen en velden in landbouwonderwijs. Roerend erfgoed kan wel verplaatst worden. Het gaat om voorwerpen zoals het krijtbord of smartboard, de liniaal waarmee de juf of meester op bord tekent, een wereldbol, een landkaart, de boekentas van de leerlingen, de brooddozen, de turntoestellen, de machines in de opleiding mechanica enzovoort. Ook papieren en digitale documenten behoren tot roerend erfgoed. Dat kunnen toetsen zijn, lesvoorbereidingen, oefeningen en knutselwerkjes die de leerlingen maken, de nieuwjaarsbrieven die in de klas geschreven worden, de agenda, klasfoto's, het schoolkrantje en nog veel meer. Immaterieel erfgoed kan je niet vastnemen, maar gaat over de activiteiten op school, zoals de bel die het einde van de speeltijd aankondigt, het in de rij staan voor je naar binnen mag, de spelletjes die op school gespeeld worden ...

Het is belangrijk om dat erfgoed te bewaren om verschillende redenen. Emotioneel: het kan leuk zijn om te weten hoe je oma en opa of je ouders vroeger naar school gingen, of om foto's van vroeger terug te zien. Als bewijs: door het bewaren van toetsen, rapporten en diploma's kan je later aantonen dat je veel dingen geleerd hebt, bijvoorbeeld wanneer je op zoek gaat naar werk. Voor onderzoek: we weten hoe het leven vroeger was omdat ooit iemand eraan dacht om documenten en voorwerpen uit die tijd te bewaren. Door dit heel goed te onderzoeken en samen te brengen met andere documenten leren we over vroeger.

4. INTERMEZZO: turnles uit 1930

Doe de oefeningen na uit een turnles van 1930

Ademhaling:

uitgangshouding: Handen Boust - Dwarsle Spreidstand

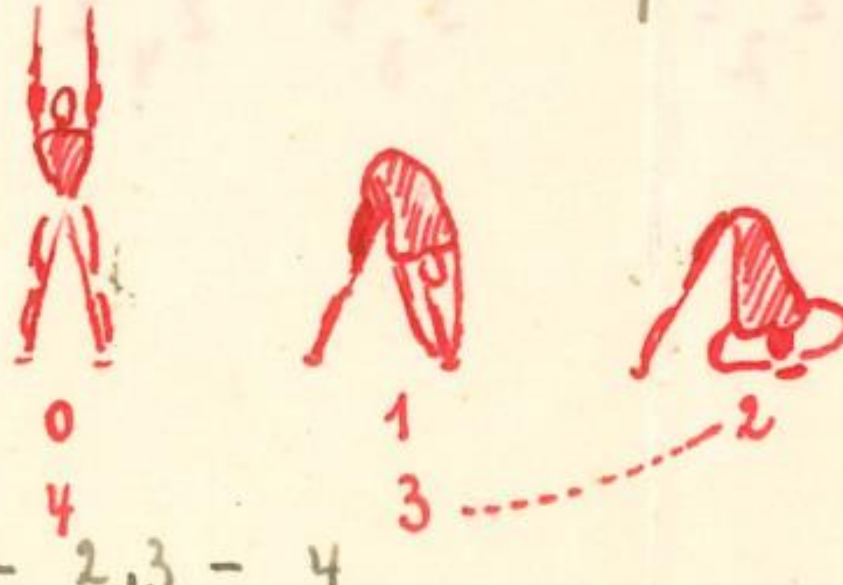
bewegingsvorm: H. roov. tot Reikstand en zijw. Spr.;
 lichtjes hielen heffen. Diep inademen. -
 zachtjes terug - diep uitademen en
dau eerst de hielen zakken

opmerking: vooral letten op het diepe uitademen. Het in-
 adem bevel klinkt dagelijks na de uitademing
 en moet met een snok gebeuren

siroeststand:

siroestte:

telmaat: 1 - 2,3 - 4

Verzin zelf enkele leuke turnoefeningen en toon ze voor, laat je klasgenootjes deze nadoen

5. Schoolvakken vroeger en nu

Toon het filmpje 'Middelbare beroepsschool voor meisjes'

<https://onderwijs.hetarchief.be/item/ng4gn0tq70>

Vraaggesprek:

In het filmpje zien we een huishoudklas: koken, wassen, strijken, verpleging met verbanden aanbrengen, warenkennis over sokken, naailes, machineschrift, winkelpersoneel, scheikunde en kinderverzorging.

- Wat vinden jullie van aparte lessen voor jongens en meisjes?
- Zouden jullie nu nog apart les willen volgen?

Gescheiden klassen voor jongens en meisjes

Vroeger gingen weinig meisjes naar school. Men dacht dat zij alles dat zij moesten weten, namelijk het huishouden doen en voor kinderen zorgen, wel thuis zouden leren. Geleidelijk aan werd basisonderwijs voor meisjes, waar ze leerden lezen en schrijven, meer verspreid. Pas in het midden van de **negentiende eeuw**, dus meer dan 150 jaar geleden, werd ook **voortgezet onderwijs toegankelijker voor meisjes**. Daarbij vroeg men zich af of meisjes en jongens best apart les zouden krijgen of beter samen.

Omdat men dacht dat het **morele problemen** zou geven wanneer meisjes en jongens samen les zouden krijgen, werd ook het basisonderwijs vanaf eind negentiende eeuw steeds vaker apart. Nochtans leerden meisjes en jongens daar ongeveer hetzelfde. Om dezelfde morele redenen en door de **gendernormen en rolpatronen** was ook het voortgezet onderwijs apart. In de lycea leerden jongen en meisjes weliswaar ongeveer hetzelfde, maar waar bij jongens de bedoeling was dat zij verder zouden studeren, was het bij meisjes vooral de bedoeling dat zij door hun kennis en intellectuele bagage goede moeders en huisvrouwen zouden zijn. In technische en beroepsscholen leerden **jongens over techniek**, terwijl **meisjes lessen huishoudkunde en naaien** kregen.

Vanaf het **midden van de twintigste eeuw** werden de traditionele waarden en visies geleidelijk aan in vraag gesteld. Maar vooral om financiële redenen werd er druk uitgeoefend op het gescheiden onderwijs, dat was immers vaak duurder door de aparte, kleinere klassen. Systematisch werd het **onderwijs** daardoor **gemengd**. Vanaf het schooljaar 1970-71 werd dit verplicht in het officieel net. Onder dezelfde financiële druk fuseerden vanaf die periode ook in het katholieke net veel jongens- en meisjesscholen. Daar kwam weinig verzet tegen, omdat er nu een **meer gelijkwaardige rol** in de maatschappij gezien werd voor mannen en vrouwen. Vanaf 1997 werden alle scholen geleidelijk gemengd omdat het vanaf dan verboden was om leerlingen te weigeren op basis van hun geslacht.⁶ Er zijn nu wel discussies over en verschillende wetenschappelijke studies naar de wenselijkheid van onderwijs waarbij jongens en meisjes samen zitten.

Aan de slag: We gaan zelf aan de slag met een vak van vroeger (zie richtlijnen in bijlage 3):

- Schrijf de eerste letter van je naam op een blad in schoonschrift

⁶ Herman Brutsaert, *Gender en Schoolstructuur. Acties en reacties onder vroeg-adolescenten* (Gent: Academia Press, 2010) p. 22-50.

- Met naald en draad ga je nu netjes de lijntjes van je letter volgen en borduren
- Als je hiermee klaar bent kan je eventueel enkele versieringen bij borduren

In de toekomst verandert de samenleving, **verzin** in groepjes een nieuw schoolvak voor de toekomst en geef hierover een korte les van 5 minuutjes per groepje.

Creatieve tip: in de toekomst wonen we misschien op de maan – geef een les in maanwandelen

Bronnen en leeslijst

Over het Recht op Onderwijs wereldwijd

<https://www.planinternational.nl/projecten/feiten-en-cijfers-over-onderwijs>

<https://www.unicef.be/nl/de-prioriteiten-van-unicef/onderwijs>

Over de geschiedenis van het onderwijs

'De leerplicht in België', in: *Industriemuseum*, via <https://www.industriemuseum.be/nl/collectie-item/de-leerplicht-in-belgie>, geraadpleegd op 30.8.2022.

Jeffrey Tyssens, 'Om de schone ziel van 't kind ... Het onderwijsconflict als een breuklijn in de Belgische politiek', in: *Bijdragen Museum van de Vlaamse Sociale Strijd*, nr. 15 (Liberaal Archief: Gent, 1998).

Bart D'hondt, '150 jaar Ligue de l'Enseignement', in: *De Blauwe Doos* (Liberaal Archief: Gent, 2014), <https://hdl.handle.net/21.12117/16459751>.

Carmen Van Praet, *Bewogen Burgers. Negentiende-eeuwse liberalen en de sociale kwestie in België (1846-1886)* (Liberas: 2019).

Marc Depaepe, Bregt Henkens, Maria Leon, Angelo Van Gorp (red.), *"Over het mooie en het nuttige" Bijdragen over de geschiedenis van onderwijs en opvoeding* (Garant: Antwerpen/Apeldoorn, 2008).

Angelo Van Gorp, Pieter Dhondt, Frank Simon en Marc Depaepe (red.), *Pedagogische historiografie. Een socio-culturele lezing van de geschiedenis van opvoeding en onderwijs* (Acco: Leuven/Den Haag, 2011).

Henk Van Daele, *150 jaar stedelijk onderwijs te Antwerpen 1819-1969* (Stad Antwerpen: Antwerpen, 1969).

Herman Brutsaert, *Gender en Schoolstructuur. Acties en reacties onder vroeg-adolescenten* (Gent: Academia Press, 2010).

<https://faro.be/blogs/evabegine/marc-depaepe-over-onderwijsgeschiedenis-en-schoolerfgoed>

Over schoolerfgoed

<https://faro.be/erfgoeddag/onderwijs/schoolerfgoed>

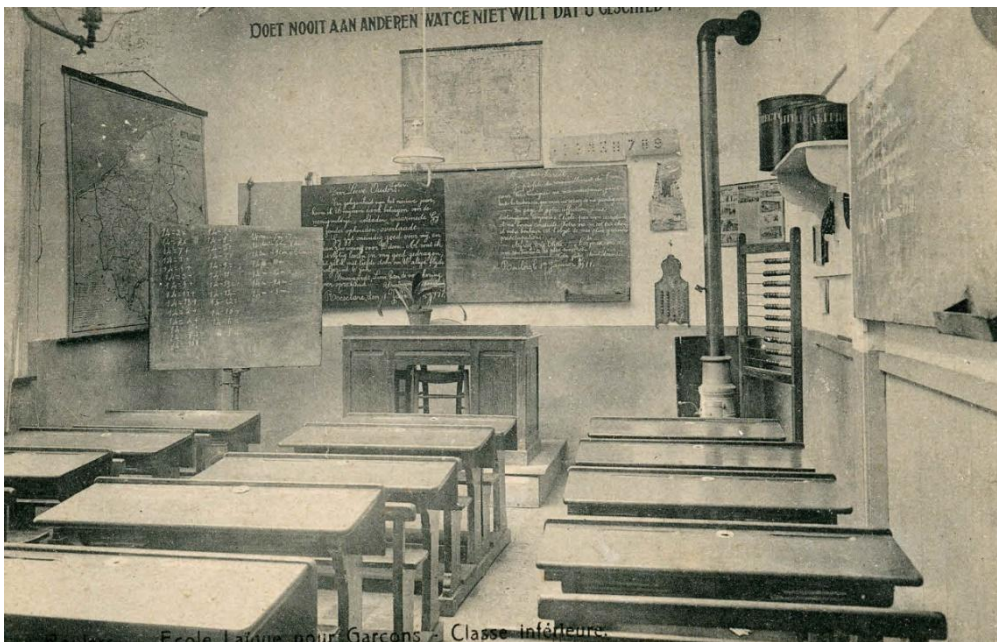
<https://faro.be/publicaties/erfgoeddag-maakt-school-inspiratiebrochure-erfgoeddag-2022>

Bijlage

Bijlage 1

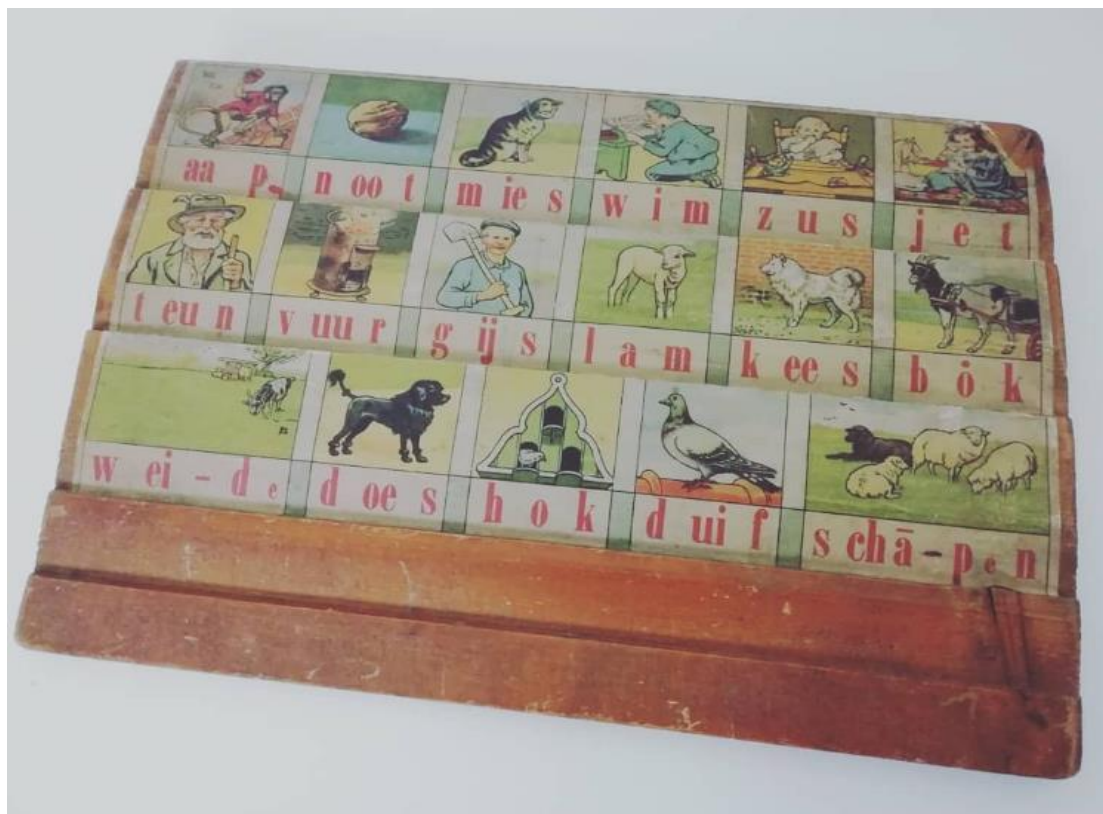
Afb. 1: Wereldlijke School voor Jongens Tant-Roels, 1910

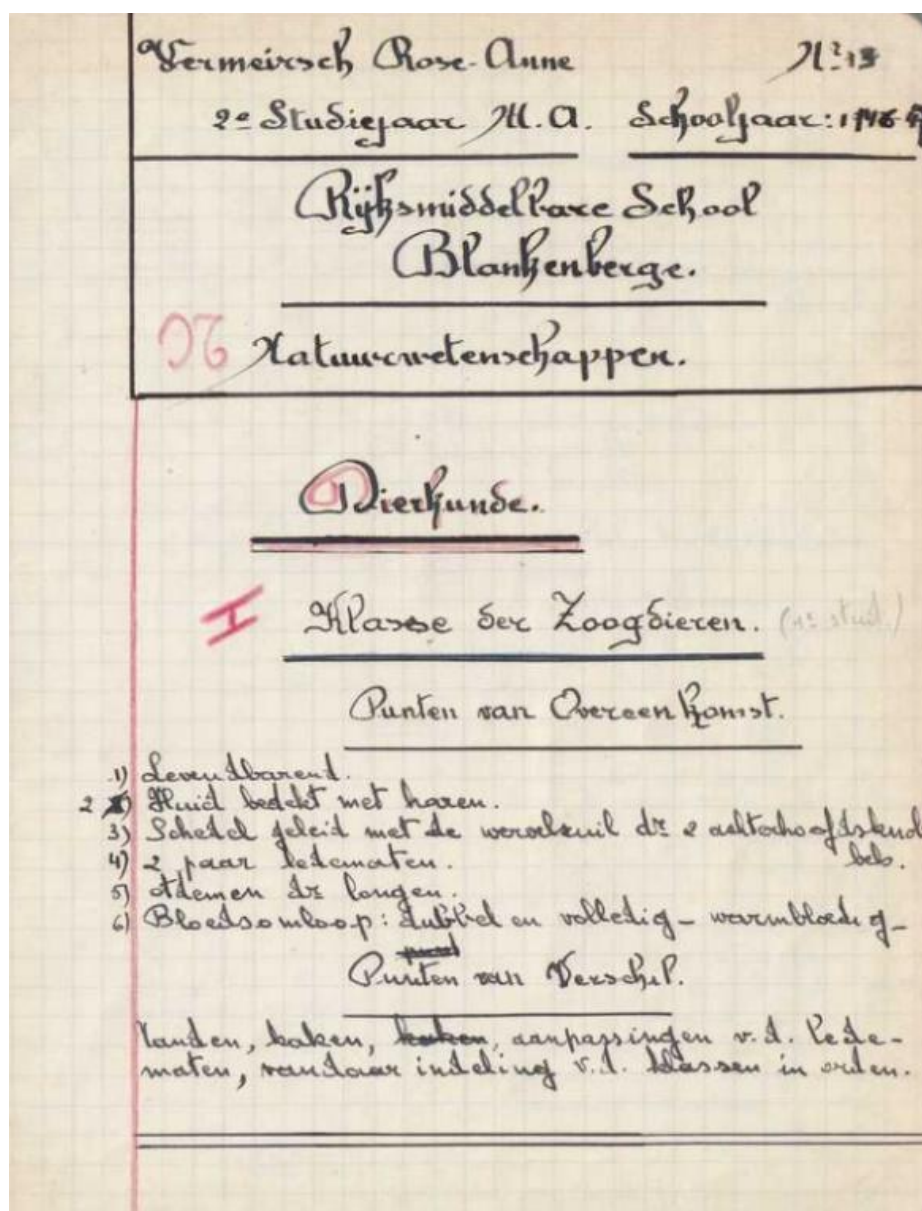
Afb. 2: Wereldlijke School voor Jongens Tant-Roels, 1913-1914

Afb. 3: Klasfoto Koninklijk Atheneum Roeselare, schooljaar 1966-1967

Afb. 4: Leesplankje

Afb. 5: Pagina uit een werkschrift voor Natuurwetenschappen in het 2de middelbaar, 1946-1947

Afb. 6: Simonnet School, ca. 1930

Afb.7: Wereldlijke School voor Jongens Tant-Roels, 1910

Lundi, le 5 juillet 1915

Devoir pour
Leçon revoir pour composition d'Hygiène.
Tranche d'ouvrage

Mardi

Mardi, le 6 juillet 1915

Devoir hygiène
Leçon revoir pour sciences (comp) comment on fait
Tranche d'ouvrage. la charité

Mercredi

Mercredi, le 7 juillet 1915

Devoir grammaire.
Leçon les 4 pays de l'Europe.
Tranche d'ouvrage.

Jeudi

Jeudi, le 8 juillet 1915

Devoir histoire (olates)
Leçon revoir pour composition
Tranche d'ouvrage

Vendredi

Vendredi, le 9 juillet 1915

Leçon (géographie)
Tranche d'ouvrage.

Samedi

Samedi, le 10 juillet 1915

Devoir Géographie
Leçon revoir pour géographie
Tranche d'ouvrage

Lundi

DVDR

4,5 / 4

Afb.8: Agenda uit 1915

Afb.9: Leerlingen en begeleiders van Diesterweg's Hulpkas in de eetzaal tijdens de Eerste Wereldoorlog

Afb. 10: juffrouw en leerlingen op de speelplaats in de Wereldlijke School voor Jongens Tant-Roels, 1934

Bijlage 3: richtlijnen borduren

Nodig:

- Stift
- Hard papier (A5 formaat)
- Stevige naald
- Stevige borduurdraad (dikkere naaidraad)

Hoe?

- Met de stift schrijf je over je hele blad de eerste letter van je naam in hoofdletter.
- Met de stevige naald volg je de lijn die je met stift hebt getekend van je letter en prik je om de halve centimeter een klein gaatje.
- Knip een lang stuk van je naaidraad af (50 centimeter ongeveer). Hou het uiteinde van de draad vast tussen je duim en wijsvinger en steek het door het oog van de naald.
- Trek de draad door zodat de naald zich in het midden van het stuk draad bevindt. Je hebt de uiteinden nu naar elkaar toe gehaald. Knoop de uiteinden dan aan elkaar vast.
- Steek nu de naald met de draad langs de achterzijde van het blad (dus aan de kant waar je niet hebt geschreven) door het eerste gaatje dat je prikte.
- Trek de draad door en steek de naald nu in het tweede geprikte gaatje langs de beschreven kant.
- Trek de draad door en steek die nu in het derde geprikte gaatje langs de onbeschreven kant.
- Herhaal dit proces tot je aan het einde zit en keer dan volgens dit proces terug naar het begin van je letter.

© Liberas 2022

www.liberas.eu

educatie@liberas.eu